

Marko Vulesica
Sveučilište u Zadru

MIGRACIJE VIKINGA I MAĐARA (OD 8. DO 10. STOLJEĆA)

Tema ovog rada su migracije Vikinga sa Skandinavskog poluotoka i poluotoka Jylland-a prema istočnoj i zapadnoj Europi, Grenlandu, Sredozemlju, Sjevernoj Americi, Bizantskom Carstvu, te doseljenje Mađara iz svoje prapostojbine u Panonsku nizinu. Odabir Vikinga i Mađara je znakovit, zato što se njihovi upadi odvijaju u približnom vremenskom periodu i djelomično su istovremeni, a što je još važnije predstavljaju posljednju veliku migraciju stanovništva u srednjevjekovnoj Europi. Rad obuhvaća dva velika poglavlja, dvije skupine naroda. U prvom se najprije promatra geografija Skandinavije, pa onda sustavno smjerovi kretanja skandinavskih seoba, uz razmatranje njihova značenja. Za povijesni pregled vikinških migracija korištena je u prvom redu knjiga *The history of the Vikings*, Velšanina Gwyna Jonesa, oxfordskog profesora, jer je po mom vlastitom mišljenju najkonciznija, a opet najkompletnija. Za pomoć tu su bile ostale knjige poput djela *The Vikings*, Johanna Brønsteda. Što se tiče mađarske povijesti korišteni su klasični povijesni pregledi autora Laszla Kontlera i Petera Hanaka, a koji nose isti naziv, *Povijest Mađarske*. Tim pregledima upućena je i kritika, te bačeno drugo svjetlo na ranu povijest Mađarskog naroda, te općenito priču o društvima sličnim mađarskom, uz pomoć knjiga *Christianization and the rise of christian monarchy* skupine autora pod vodstvom Nore Berend, profesorice sa Cambridgea, te *Franks, Northmen and Slavs: Identities and State Formation in Early Medieval Europe*, također skupine autora pod vodstvom Ildara Garzipanova, Patricka Grearyja i Przemysława Urbańczyka. Dijelovi te dvije knjige su korišteni i za teorije o skandinavskoj povijesti. Na kraju tu je i članak Paula Stephensona, *Early Medieval Hungary in English*, koji pruža drugo viđenje (od onog tipičnog mađarskog) o samom dolasku Mađara najprije u dolinu Dnjepra, a zatim u Panonsku nizinu. Osim samih migracija, naglasak je stavljen i na značenje etniciteta i pitanje u kolikoj mjeri je etnos bio to u današnjem smislu, a koliko je bio viđenje *druge strane*, bizantskih, franačkih i drugih pisaca, te kako je onda, ako ne etnicitetom, društvo bilo vezano.

VIKINZI

Domovina Vikinga

Postojbina iz koje su sjeverni narodi pod zajedničkim imenom Vikinzi krenuli na dug put ratovanja, osvajanja, pljačkanja, trgovanja i naseljavanja, sastoji se od nekoliko geografskih cjelina. Jednostavno, može se reći da se radi o dva poluotoka – Jyllandu (Jutlandu) i Skandinavskom poluotoku, s pripadajućim mnoštvom otoka. Danas su na tom području tri moderne skandinavske države: Danska, Norveška i Švedska. Zajedničko ime koje danas nosi to široko područje jest Skandinavija. Skandinavija se geografski smjestila na samom sjeveru Europe, a prostire se od krajnjeg juga poluotoka Jyllanda (kod granice Njemačke i Danske) do najsjevernije točke Europe, rta Nordkapp na sjeveru Norveške. O koliko se velikom području radi govori činjenica da je razmak između te dvije točke oko 2000 kilometara zračne linije.

Skandinavija je puna geografskih specifičnosti koje su na prilično efektan način odvajale plemena i narode, te ih tjerale na okretanje moru. Danski poluotok (Jylland), danski otoci i južna Švedska su nastavak sjevernoeuropske nizine. Tla na poluotoku Jyllandu su velikim dijelom bila neplodni pijesak nanesen rijekama i otapanjem ledenjaka u prošlosti, a što se više bliži jugu poluotoka, to su ravnice neplodnije. Te ravnice, u prošlosti jako rijetko naseljene (sve do modernih metoda melioracije), bile su vjekovima prirodna tampon – zona između Danaca i Nijemaca. Isto tako, jug Švedske, ispunjen jezerima, močvarama, neplodnim tlom i gustim šumama bio je zid između Danaca i Švedana sve do 17. st.

Na drugu stranu, Norveškom na sjeverozapadu dominiraju prastare visoke planine koje se strmo obrušavaju u Sjeverno i Norveško more, dok na istoku čas strmije, čas blaže nestaju oko Botničkog zaljeva na sjevernom kraju Baltičkog mora i u švedskoj nizini u središtu i na jugu zemlje, kod jezera Mälaren i Vänern. Skandinavsko gorje je djelovalo kao teško premostiva prepreka između Norvežana, Švedana i Danaca. Sama norveška obala je beskrajna labirint dubokih, strmih zaljeva, *fjordova*, od kojih se neki usijecaju u kopno i preko 150 kilometara. Norveško tlo je vrlo kamenito, stalno erodirajuće i neplodno. Jedino se oko područja Oslo fjorda (na jugu Norveške) može naći nešto plodnog tla. Također, područja oko jezera Vänern i Mälaren, te područje na krajnjem jugu u regiji Skåne su bila jedini komad plodnog tla u cijeloj Švedskoj.

Postoji još jedna specifičnost skandinavskog područja. Ono je u prošlosti bilo pod teškom ledenom kapom koja je snažno pritiskala tlo. Kako se ona topila rasla je morska razina, ali se izdizalo i tlo. Tako je, primjerice, jezero Mälaren u prošlosti bilo morski zaljev, usjek koji je bio izvrstan medij za direktan ulazak u središte Švedske ravno sa otvorenog mora. Tako je na njemu izraslo vikinško trgovačko središte Birka. Razlog njene propasti je, između ostalog, bilo daljnje izdizanje tla koje je otežalo pristup naselju.³⁵⁹ Sličan je slučaj sa mjestom Kaupang (Skiringssal) u fjordu Oslo.³⁶⁰

Dva su velika prolaza između Danske i Skandinavskog poluotoka. Prvi, Skagerrak, dijeli sjever Danske od juga Norveške, dok se odmah na njega nastavlja Kattegat, koji dijeli istočnu Dansku s otocima od južne Švedske i predstavlja ulaz u Baltičko more.

359 JONES, Gwyn, *A History of the Vikings*, Oxford University Press, Oxford, 1984., str. 173.

360 HAYWOOD, *The Penguin historical atlas of the Vikings*, Penguin books, London, 1995., str. 17.

Klima u Skandinaviji varira od oceanske u zapadnom dijelu Danske i Norveške, kontinentske u središnjoj i istočnoj Danskoj i većem dijelu Švedske, do polarne na krajnjem sjeveru. Zahvaljujući golfskoj struji Norveška ima relativno blage zime i hladnija ljeta. Zbog velikih planina koje sprečavaju prolaz vlažnog oceanskog zraka Švedska ne obiluje padalinama, a pošto golfska struja ne dopire u Baltičko more zime su oštre i švedske luke se zalede ponekad čak i do mjesec dana u godini. Ipak, zbog mješavine oceanskih i kontinentalnih utjecaja u Danskoj i većem dijelu južne Švedske, čija su odlika umjerene padaline i relativno toplija ljeta, postoje pogodni uvjeti za obradu zemlje.

Počeci vikinške civilizacije

Geografija Skandinavije je od početaka morala utjecati na život i običaje ljudi, tj. konstantno ih je okretala moru, bilo za komunikaciju, bilo za prehranu, pošto škrta zemlja nije davala mnogo. Tako se od brončanog doba može pratiti kontinuirani razvoj plovila i oruđa za lov ribe i morskih sisavaca. Na taj način se vikinška civilizacija razvila na tisućljetnoj tradiciji preživljavanja u surovom podneblju s neprekidnim razvojem moreplovstva i ri-barstva.

Brončano doba u Skandinaviji prestaje oko 500. g. pr. Kr.; spontanom prelaskom s bronce na željezo i počinje željezno doba. Početak željeznog doba u Skandinaviji je obilježen općim siromašenjem, nestankom vrijednih kovina koje su dolazile trgovinom i općenito prestankom komunikacije s jugom. Razlog ovoj pojavi veže se uz dolazak Kelta, koji su provalili na gornju Rajnu i Dunav, pa zatim na područja današnje Francuske, Španjolske, Italije, Mađarske, Hrvatske, Slovenije, Srbije i Bosne i Hercegovine. Kelti su u svojoj jezgri bili militarističko društvo, ali zbog nedostatka trajnih političkih struktura nikako nisu mogli biti trajna prijetnja sredozemnim kulturama.³⁶¹ Ipak, prekinuli su komunikaciju Skandinavije i juga, te počeli eksploatirati kovine za svoju vrlo specifičnu umjetnost, kao i za oružje i oruđe. Zanimljiva pojava Skandinavije željeznog doba je pojava prinošenja ljudskih žrtava božanstvima. Žrtve su obično ubijane mačem ili vješanjem, pa bi se priložile bogovima uz druge žrtvene darove. Zbog specifičnog tla u Danskoj očuvala su se čitave mumije, poput *Tollunskog čovjeka*, na kojemu je pronađena omča oko vrata.³⁶²

Osim teškoća s trgovinom, početkom željeznog doba klima se pogoršava – zime postaju hladnije, teže je održavati stoku na životu, a zemlja daje sve manje plodova.

Zahvaljujući grčkom geografu Pitiji iz Masalije, koji je oko 330/300 pr. Kr. napravio veliko putovanje saznala su se prva plemenska imena stanovnika Jylland. To su bili, između ostalih, Cimbr i Teutonci, koje će kasnije opisati brojni antički pisci u moru germanskih plemena koja su prijetila Rimskom Carstvu.

Tacit izvještava, krajem 1. st., o narodima Skandinavije. Spominje narod Suioni (*Suiones*), za koje govori da imaju moćnu flotu, ali su ga iznenadili njihovi brodovi koji *imaju pramce na obje strane*.³⁶³ Taj narod su *Svea* (Sviar ili Svéar), Švedani iz Upplanda u današnjoj središnjoj Švedskoj.

361 Isto, str. 20.

362 HAYWOOD, *The Penguin historical atlas of the Vikings*, str. 20.

363 JONES, *A History of the Vikings*, str. 24.

Kasiodor, tajnik ostrogotskog kralja Teodorika, piše u 6. st. svoje povijesno djelo *Podrijetlo i osvajanja Gota* u kojoj autor pokazuje svijest o skandinavskom podrijetlu Gota (ta ideja je kod modernih povjesničara odbačena). Knjiga nije sačuvana, ali je njen kratak sadržaj poznat iz Jordanesove knjige *Getica*. Autor je informiran o velikom otoku po imenu Scandza (Skandinavski poluotok) i o brojnim narodima koji na njemu žive. Nije ih moguće sve identificirati, ali se kod Kasiodora vidi napredak u poznavanju naroda Skandinavije. Tako on govori o narodu *Adogit* koji se vjerojatno nalazio na sjeveru poluotoka, jer autor govori da su tamo beskrajni ljetni dani i zimske noći. Blizu njih žive *Screrefennae*. Nadalje, tu su *Suehans*, tj. već otprije poznati Šveđani, zatim *Hallin* (u pokrajini Hallandu, jugozapadna Švedska, sjeverno od Skâne), itd. Jordanes prvi spominje narod *Dani*, tj. Dance koji su iz svojeg područja istjerali narod po imenu *Eruli* (Herulci). Treći autor koji piše o skandinavskim narodima je Prokopije, bizantinski autor iz 6. st. koji je na pohodima pratio Justinijanovog vojskovođu Belizara. Piše o njima u svom djelu *Povijest ratova*. Spominje Dance i Šveđane, ali se najviše usredotočuje na *Screrefennae*, tj. Laponce koji ga užasavaju običajima. Početak skandinavskih migracija opisan je u više djela pisanih od 6. do 8. st., a sva govore o narodu po imenu *Geti* (Gautoi ili Getis) i njihovom kralju Hygelaku, latiniziranim imenom Ch(l)ochilaicus ili Huiglaucus. Prvo takvo djelo je *Historia Francorum* franačkog biskupa Grgura Tourskog (umro 594.), zatim *Liber Historiae Francorum* nepoznatog autora (8. st.), staroengleski ep *Beowulf* (sačuvan u rukopisu iz 10. st., vjerojatno potječe iz polovice 8. st.³⁶⁴) i na kraju englesko djelo *o čudovištima i zvijerima*, *Liber Monstrorum* iz 8. st., također nepoznatog autora.³⁶⁵ Sva djela na manje ili više sličan način govore o pohodu kralja na Frigijce, gdje je sam kralj nastradao od Teudoberta, sina franačkog kralja Teudorika. Može se reći da od tada i počinje uspon vikinške civilizacije. U 8. st. Skandinavija doživljava stvaranje svojih prvih pravih kraljevstava, od Norveške do Danske.

364 SOLAR, Milivoj, *Književni leksikon*, Matica hrvatska, Zagreb, 2007., str. 35.

365 JONES, *A History of the Vikings*, str. 30.

VIKINŠKE MIGRACIJE

Počeci

Skandinavsko društvo srednjeg vijeka dijeli se na slobodne (*karl*) i neslobodne (*thrall*)³⁶⁶, koji se uvelike razlikuju od drugog sloja, same osobe kralja i njegove obitelji, te plemića koji nose nazive *jarl*, što je u početku vjerojatno značilo *važan (istaknut) čovjek* (od *jarl* u engleskom jeziku imamo *earl*).³⁶⁷ Jones napominje kako *karl* ili *freedman* nije bio i *freeman*, tj. slobodan čovjek. On je bio samo napola slobodan i uvelike ovisio o svom zaštitniku, *jarlu*.³⁶⁸ Samog kralja Logan vidi kao još jednog *jarla*, koji je *primus inter parres*, ali zasigurno ne može uvijek kontrolirati cijelu zemlju i sve *jarlove*³⁶⁹, pogotovo one pustolovne i pohlepne. Drugi aspekt vikinškog društva su lokalne i regionalne skupštine ili *thing*. Na njima se donose važne uloge i *jarl* na njima vode glavnu riječ. *Thing* su funkcionirali i na novonaseljenim, te osvojenim područjima, a možda je najpoznatija takva skupština Althing, osnovan na Islandu oko 930. g.³⁷⁰, koja se popularno zna nazivati *najstariji parlament u Europi*.

Od *jarlske* elite nastaju kraljevi i formiraju se prve skandinavske državne zajednice, vrlo uvjetno rečeno. One ipak nisu bile homogene ni po kojem kriteriju, kao npr. Danska, koja je obuhvaćala samo jedan dio današnjeg Jylland, te otok Fyn, a na kojem je, sudeći prema autoru Ildaru Garzipanovu, elita objedinila mnoge različite etničke elemente, između ostalog Sase, Jute, Frigijce i Slavene i pružila *ujedinjujući identitet* u zajedničkoj borbi protiv karolinške agresije na početku 9. st.³⁷¹ No, Skandinavci u povijest ulaze svojim slavnim upadima.

Prvi zapis o nekom upadu Vikinga, tvrdi se u knjizi *The Vikings – voyages of discovery and plunder*, nalazi se u *Anglosaksonskoj kronici*, gdje se spominje 789. g. kada tri broda iz Danske dolaze na obalu Engleske.³⁷² No, prvi napad koji je ostavio arheološke tragove bio je napad na Lindisfarne u Northumbriji, 793. g., gdje su napadači, vjerojatno Danci, uništili crkvu i samostan do temelja i pokrali sakralno blago.³⁷³

U knjizi Johannes Brønsteda, *The Vikings*, nalazi se klasifikacija pohoda, tj. migracija Vikinga na tuđe teritorije. Pohodi se svrstavaju u četiri skupine – piratski upadi, politički motivirani poduhvati, kolonizacija ili trgovačka ekspanzija.³⁷⁴ Ovaj napad na Lindisfarne je očito piratski, ali valja napomenuti da ova podjela nije univerzalna, te da su se u određenim poduhvatima motivi miješali, npr. piratski upadi sa željom za kolonizacijom.

Nakon prvog, od suvremenika stravično opisanog upada u Lindisfarne, napadi se na prijelazu stoljeća pojačavaju zadivljujućom brzinom. Neki su zabilježeni. Već sljedeće godine napadnut je i opljačkan samostan Monkwearmouth, 795. g. samostan sv. Kolumbe

366 HAYWOOD, *The Penguin historical atlas of the Vikings*, str. 34.

367 Isto, str. 35.

368 JONES, *A History of the Vikings*, str. 150.

369 LOGAN, *The Vikings in History*, str. 114.

370 CHARTRAND, R., DURHAM, Keith, HARRISON, Mark, HEATH Ian, *The Vikings – voyages of discovery and plunder*, Osprey Publishing, Oxford, 2006., str. 27.

371 GARZIPANOV, Ildar H., GREARY, Patrick J., URBAŃCZYK, Przemysław, *Franks, Northmen and Slavs: Identities and State Formation in Early Medieval Europe*, Brepols Publishers, Turnhout, 2008., str. 9.

372 CHARTRAND, DURHAM, HARRISON, HEATH, *The Vikings*, str. 10.

373 BRØNSTED, Johannes, *The Vikings*, Penguin books, London, 1965., str. 32.

374 BRØNSTED, *The Vikings*, str. 31.

na otoku Iona, kao i irski otočić Rechru. Dvije godine kasnije napadnuti su Kintyre i otok St. Patrick u Škotskoj, kao i otok Man u Irskom moru.³⁷⁵ Piratski upadi će svoj vrhunac doživjeti polovicom 9. st. Napade su pretežno izvodili Danci, ali sa sjevera pristižu i Norvežani, koji su u to doba već djelomično naselili otočja Shetland, Orkney i Hebride. Norvežani će svoje najveće napade izvršiti na Irsku, obalu Walesa i otoke u Irskom moru. U Danskoj to je vrijeme vladavine kralja Gotfreda, jedne od najslavnijih ličnosti danskog srednjeg vijeka. On pokreće pohode protiv baltičkih Slavena, Venda i Obotrita, te napad na Frigiju oko 800. g.

Francuska, Atlantik, Sredozemlje

Frigija je tad u sastavu države Karla Velikog. Gotfredov napad je pomno isplaniran i on dolazi s mnoštvom brodova i ljudi. U Frigiji on dobiva 200 funti srebra, ali njegova vojska nije ni palila, ni pljačkala.³⁷⁶ To je slučaj koji se u Brønstedovoj knjizi opisuje kao *politički motiviran poduhvat*. Napadi na Britansko otočje su, kako je rečeno, piratski poduhvati, koje provode pojedini *jarlovi*, ali sam kralj nema ništa protiv njih.

Godine 810. Gotfred je ubijen, taman kad Karlo Veliki pojačava obranu u Frigiji. Louis Pobožni nastavlja očevu politiku na tom području, pa na tom području nema napada sve do 820., kad su Danci upali u Flandriju i ušće Seine, ali i to su bili manji napadi, *kratki susreti*.³⁷⁷

Jones napominje da ljudi sa sjevera u to doba imaju pet načina kojim privređuju za život. To su poljoprivreda, lov i ribolov, zanat, trgovina i pljačkanje. Podrazumijeva se da je pljačkanje za Skandinaviju tog doba još jedan od najnormalnijih načina pribavljanja stvari prijeko potrebnih za život, ali je taj morao ostaviti najjači dojam na kronike toga doba.³⁷⁸ Haywood kaže da Vikinge ne bismo trebali gledati kao pljačkaše, već u prvom redu kao trgovce, vrhunske zanatlije i lovce, no napominje neospornu štetu što su je izazvali, u prvom redu Danci i Norvežani na Britansko otočje i francusku obalu.³⁷⁹ Istina, ti upadi i pljačkanja nisu neka *događanja naroda* gdje svi kolektivno sudjeluju, nego su to poduhvati određene skupine ljudi za određeni interes.

Prvi veći napad nakon *kratkih susreta* dogodio se na Frigiju i njen najveći grad, trgovačko središte Dorestad, koji je u potpunosti opljačkan i uništen 834. g.³⁸⁰ To je bilo djelo Danaca, koji su čekali svoju priliku da Karolinzi postanu ili nemoćni ili preokupirani da ga brane³⁸¹, iako danski kralj Horik pere ruke od takvih napada.³⁸² U raskoljenom Karolinškom Carstvu, gdje su se sinovi Louisa Pobožnog pobunili protiv oca, nije bilo obrambene snage. Neki smatraju da je sam Lotar pozvao Dance na Dorestad.³⁸³ To je bio početak. Odmah nakon toga napad na otok Noirmoutier južno od ušća Loire, a nakon toga 836. g. i 837. g. ponovni napadi na Frigiju. Godine 841., godinu nakon smrti Louisa

375 Isto, str. 34.

376 Isto, str. 34.

377 LOGAN, *The Vikings in History*, str. 114.

378 JONES, *A History of the Vikings*, str. 182.

379 HAYWOOD, *The Penguin historical atlas of the Vikings*, str. 46.

380 BRØNSTED, *The Vikings*, str. 47.

381 JONES, *A History of the Vikings*, str. 210.

382 LOGAN, *The Vikings in History*, str. 116.

383 Isto, str. 115.

Pobožnog, danski pustolov Asgeir se pojavljuje kod Rouena i pljačka ga, nakon čega je grad zapaljen.³⁸⁴ Svojim dugim, brzim brodovima, Danci su nestali prije nego se mogla napraviti protuakcija. Upadima na francusku obalu sve se češće pridružuju Norvežani koji se već spuštaju iz Irskog mora.³⁸⁵ Strašan pokolj u Nantesu, cvjetajućem trgovištu na rijeci Loire, u Akvitaniji, kojom vlada Karlo Čelavi, dogodio se 24. 6. 842., kad se usred slavlja u čast sv. Ivana pojavilo 67 brodova Westfaldingija, norveških ratnika iz Vestfolda (pokrajine kojoj je središte Skiringssal). Norvežani su se tad povukli na Noirmoutier s kojeg su redovnici pobjegli i tu su prezimili. Ne bez vruga, jer je osim kao otok redovnika Noirmoutier bio poznat kao središte trgovine solju za cijeli zapad Europe.³⁸⁶ Osim toga pružao je luku za brodove i bilo ga je jako teško napasti. To je prvi put da su Vikinzi prezimili na ovim obalama. S proljećem su se vraćali kući, puni bogatog plijena. Tu se vjerojatno pojavljuje ideja o stalnom naseljavanju, kao što napominje Jones. Ako se moglo prezimiti jednu zimu, zašto ne više njih? Ipak su zime blaže na jugu, more ne smrzava i zemlja je plodnija.³⁸⁷

Iste godine Danci su spalili i opljačkali Quentovic (blizu današnjeg grada Boulogne – sur – mer) na obali La Manchea. Godina 845. je još važnija. Gloženje braće, Lotara, Karla Čelavog i Ludviga, nastavilo se i nakon poznatog Verdunskog ugovora 843. g. Ovaj put to koristi danski kralj Horik i poduzima pohod na jedan od najbogatijih gradova Ludviga Njemačkog, Hamburg. Po kronikama, Horik je došao sa 600 brodova i spalio grad do temelja, iako su trgovačke četvrti izvan zidina preživjele.³⁸⁸ Navodno je kralj, koji je želio imati *jarlove* i njihove pohode pod čvrstom rukom, poslao svog sina Ragnara Lodbroka na Pariz u isto vrijeme kad se odvijao napad na Hamburg. I dok je spaljivanje i pljačkanje Pariza uz velike žrtve, te sramotna kupovina daljnjeg mira od strane Karla Čelavog³⁸⁹ sigurna stvar, postojanje Ragnara Lodbroka baš i nije. Osvajanje Pariza je mogao izvršiti neki drugi poduzetni ratnik sa svojom družinom, ali su baš njemu pripisane takva i mnoge druge krvave pustolovine. U skandinavsku mitologiju ušao je kao jedan od velikih ratnika, ali velika većina istraživača sumnja u njegovo postojanje. Jones ističe da je prema sagama trebao imati najmanje 150 godina kad je umro, u Yorku 860. g.³⁹⁰ Karlo je bio prvi koji je platio *danegeld*, novac koji se plaćao Vikinzima (ponajviše Dancima, otuda i naziv) u zamjenu za mir.

Kralj Horik je imao velikih ambicija, pa je u svrhu njihovih ostvarivanja pustio i kršćanske misionare u Dansku. Ipak, sukob s *jarlovima* koji su čvrsto branili svoju slobodu, koštao je kralja života. Njega i obitelj ubili su 854. g. i tad počinju borbe za vlast u Danskoj, kojima se pridružuju i iz Njemačke.³⁹¹

Otprilike u isto vrijeme kad se odvijaju napadi na ušća Seine i Loire, Vikinzi dolaze na ušće Garonne i pljačkaju gotovo do Toulousea s flotom od otprilike 150 brodova.³⁹² Flota izlazi iz rijeke i odlazi u Asturiju, gdje im se odlučno opiru. Odlaze dalje, preko rta

384 JONES, *A History of the Vikings*, str. 210.

385 BRØNSTED, *The Vikings*, str. 48.

386 JONES, *A History of the Vikings*, str. 211.

387 Isto, str. 212.

388 Isto, str. 108.

389 BRØNSTED, *The Vikings*, str. 48.

390 JONES, *A History of the Vikings*, str. 212.

391 BRØNSTED, *The Vikings*, str. 50.

392 JONES, *A History of the Vikings*, str. 213.

Finisterre (blizu današnjeg Santiago de Compostela), do Lisabona, pa do ušća Guadalquivira. Ulaze u rijeku i osvajaju Sevillu, nakon čega ih Mauri pod Abd al – Rahmanom II. pobjeđuju i Vikinzi uz velike gubitke odlaze iz ovih voda, ali ne zadugo.

Pisci toga doba, poput Ermentarija od Noirmoutiera, svjedoče o povećanju vikinških brodova u ovim vodama i konstantnim napadima na kršćanske gradove. Do početka 870. g. napadnuti su gotovo svi gradovi na obali i oni uz rijeke u unutrašnjosti. Šezdesete uza sebe vežu još jednu legendarnu ličnost, Björna Ragnarssona, navodnog sina Ragnara Lodbroka. No, ostaje činjenica da su Danci i Norvežani u to doba opustošili Bordeaux, Périgeux, Limoges, Toulouse, Angers, Pariz, Tours, Orleans, Beauvais, Meaux, Chartres, Evereux, Bayeux, itd.³⁹³, uz sveopću nemoć države i njenog vladara, Karla Čelavog.

Oko 857. g. vikinška flota je poduzela četverogodišnje putovanje sa 62 broda, nakon što su napustili svoju bazu na otoku Oisselu na ušću Seine. Po tradiciji, Vikinzima su na čelu bili Björn Ragnarsson i Hastein, još jedan danski pustolov. Ovaj put su opustošili Algeciras i sjevernu obalu Afrike, sredozemnu obalu Francuske i Baleare, te se nakon toga, po uobičajenoj praksi, smjestili na otočić u delti Rhône. Tu su prezimili i na proljeće nastavili pljačkati po unutrašnjosti sve do Arlesa, nakon čega ih je potukla franačka vojska. Tad su nastavili po Azurnoj obali i Ligurskoj rivijeri, došli do Toskane i opljačkali Pisu, a nakon nje i grad Lunu za kojeg su mislili da je Rim. Godine 861. ta vikinška flota se opet našla kod Gibraltara, gdje je poražena i njen preostali dio se vraća prema Irskoj, usput pustošeći Pamplonu u dubini zemlje Baska.³⁹⁴

No, Danci u sjevernoj Francuskoj, Normandiji i Bretanji su sve češći gosti, da su na kraju postali domaćini. Od 878. g. do 892. g. traje stalni val napada na Flandriju, ušće Seine i okolice.³⁹⁵ U velikom broju oni se naseljavaju u Bretanju i kasnije će, 919. g. uzeti Nantes za svoj glavni grad.³⁹⁶ No, za vrijeme vladavine Karla Glupog, 911. g., skupina Danaca pod Rollonom (*Hrolf*) prelazi La Manche i sudara se sa vojskom Karla Glupog kod Chartresa. Rollon je poražen i sklapa mir sa Karlom. On ga je proglasio knezom i darovao mu zemlju. Na taj način je Rollon postao branitelj Francuske od vlastitih zemljaka, a brzina kojom su Danci tu asimilirani zadivljuje. Ostalo im je samo ime, Normani. Oni već pola stoljeća kasnije ne govore danskim jezikom.

Britansko otočje

Irsku obalu Vikinzi su prvi put posjetili 795. g., ali su se napadi učestali nakon 830. g., a nakon dolaska slavnog norveškog pustolova Turgeisa malo prije 840. g. više ništa neće biti isto. Odmah po dolasku on osvaja Armagh (na sjeveru otoka), sjedište irskog kršćanstva i jedno od najsvetijih mjesta Zapada.³⁹⁷ Iako su mnoge vijesti o njemu pomiješane s legendama i paničnim strahom redovnika koji su pisali u to doba, našao je svoje mjesto u irskoj tradiciji. On i njegovi nasljednici su osnovali lučke utvrde Angassan, Dublin, Wexford, Waterford, Cork i Limerick po obali Irske. Od njegovog doba Norvežani počinju naseljavati irski otok. Do otprilike 845. g. raste norveška snaga u Irskoj, a nakon toga

393 Isto, str. 215.

394 Isto, str. 218.

395 HAYWOOD, *The Penguin historical atlas of the Vikings*, str. 66.

396 Isto, str. 84.

397 JONES, *A History of the Vikings*, str. 205.

počinje opadati, dok Irci pružaju otpor. Tu priliku koriste Danci koji su se 850. g. iskrcali u Carlingfordu i uništili Dublin. Nedugo zatim, 852. g. norveška je flota potpuno uništena kod Carlingforda. Godinu kasnije norveška kraljevska flota (ne zna se koji je kralj bio) koju vodi izvjesni Olaf dolazi u Irsku i kraljevsku vlast norveške kuće morali su priznati i Irci i Danci i Norvežani na otoku, osim određenog broja Danaca koji se vratio u Englesku.³⁹⁸ Kod Brønsteda taj se vladar naziva Olaf Bijeli.³⁹⁹ On vlada u Dublinu, a brat mu Ivar u Limericku. Olaf je 871. g. pozvan u Norvešku i tamo pogiba u bici, a Ivar se od tad naziva *rex Nordmannorum totius Hiberniae et Britanniae*, što Jones tumači kao traženje prvenstva nad danskim *jarlovima* u Engleskoj.⁴⁰⁰

Danci će pod Halfdanom pokušati zauzeti Dublin još jednom, 877. g., ali će pothvat završiti neuspjehom, kad Halfdan i pogiba. Slabost Norvežana kojima ne stiže pomoć iz domovine će iskoristiti Irci, koji će pod kraljem Cearbhallom od Leinstera osvojiti Dublin 902. g.⁴⁰¹ (kod Brønsteda 901. g.⁴⁰²).

Spomenuti su već mnogi napadi na Englesku i njene samostane na kraju 8. i početku 9. st. Englesku opsjedaju Danci, koji 835. g. pustoše otok Sheppey kod ušća Temze.⁴⁰³ U to doba napadi su učestaliji, ali još uvijek ne toliko snažni, jer su Danci zabavljeni drugim poslovima, poput već spomenutog u Dorestadu. Oko 850. g. Danci su prvi put prezimili na Sheppeyju, koji postaje stalna baza za upade na englesko tlo. Iste godine sa Sheppeyja dolazi *jarl* Rorik koji pljačka Canterbury i London.⁴⁰⁴ No, kralj Wessexa, Æthewulf, mu se uspješno suprotstavlja već 851. g. Ipak, bujicu nije bilo moguće zaustaviti. Najveći val dolazi 865. g. Te godine na engleske obale se iskrcava horda koju vode tri brata, Ivar Bez Kosti, Ubbi i Halfdan, po predaji sinovi Ragnara Lodbroka.⁴⁰⁵ Uspostavili su bazu u Istočnoj Angliji (današnja pokrajina Norfolk u istočnoj Engleskoj) i namjerili se na Northumbriju, koja je bila u građanskom ratu. Glavni grad York osvojen je 1. 6. 866., a oba pretendenta na prijestolje Northumbrije su pogubljena. Slijedio je napad na kraljevinu Merciju (današnja središnja i zapadna Engleska). Kralj je Mercije, nakon pada Nottinghama 867. g. bio prisiljen plaćati *danegeld*.⁴⁰⁶ Danci su prezimili u Yorku i krenuli na kraljevstvo Wessex. Nakon osvajanja Peterborougha Danci su zarobili kralja Edmunda i dali ga pogubiti. Obranu kraljevstva su preuzela kraljeva braća Æthered i Alfred.⁴⁰⁷ Prva značajna pobjeda za kraljevstvo Wessex dogodila se 8. 1. 871. u bici kod Ashdowna, a nakon što umire Æthered, obranu preuzima kralj Alfred, koji isprva kupuje mir. Danci su prezimili u Londonu, a 874. g. su podijelili vojsku. Jedan dio pod Halfdanom je otišao u Northumbriju, štititi osvojeno od Pikta i Velšana, a drugi dio u Cambridge u Istočnoj Angliji. Halfdan u Northumbriji dijeli zemlju svojim podanicima i od tad započinje trajno naseljavanje Vikinga na samo englesko tlo. Treba napomenuti da su, kako je već rečeno, otoci iznad Škotske naseljeni Norvežanima, što su potvrdila arheološka iskopavanja na

398 Isto, str. 207.

399 BRØNSTED, *The Vikings*, str. 58.

400 JONES, *A History of the Vikings*, str. 213.

401 Isto, str. 208.

402 BRØNSTED, *The Vikings*, str. 59.

403 JONES, *A History of the Vikings*, str. 210.

404 BRØNSTED, *The Vikings*, str. 51.

405 JONES, *A History of the Vikings*, str. 219.

406 BRØNSTED, *The Vikings*, str. 53.

407 Isto, str. 54.

Orkneyju⁴⁰⁸, a Irsku su također naselili njihovi zemljaci i osnovali velik broj naselja na obali. Drugu podjelu na teritoriju današnje Engleske izvršili su Danci 877., kad su podijelili zemlju u Merciji. Godine 878., nakon danskog poraza od hrabrog kralja Alfreda kod Edingtona podijeljena je Istočna Anglija, također zaslužnim ratnicima, koji su sada morali uzeti u ruke plugove. Počelo je naseljavanje Engleske, a stalna baza za prijem i odašiljanje naseljenika bio je York u nekadašnjoj Northumbriji.⁴⁰⁹ Polako se u grad infiltriraju i Norvežani. Suživot ili sukob engleskih kraljevstava i Danaca ulazi u novu fazu, ali to nije tema ovog rada.

Istočne migracije – Baltik, Rusija, Bizant

Švedane je, za razliku od Danaca i Norvežana, geografski položaj primorao na putovanja preko Baltičkog mora do otoka Gotlanda, Gdańskog zaljeva, Finskog zaljeva i napokon, do ruskih rijeka. Još *Ynglinga* saga govori o polu – legendarnom istraživaču dalekih prostranstava, Ivaru Vidfadmiju (7. st.), koji je osvojio zemlju *Austrriki*, a koja je obuhvaćala obalni pojas istočnog Baltika i područje oko jezera Ladoga.⁴¹⁰ Kronike iz 9. st. govore o susretima Vikinga i Kurlana na području današnje Letonije. Kurlani su bili švedski podanici, ali su se oslobodili i odbili dansku invaziju 850. g., ali ih je opet pokorio kralj Birke, Olaf i od tad su mu plaćali porez. Vjerojatno od druge polovice 9. st. otok Gotland pripada Šveđanima i postat će njihovo važno uporište.⁴¹¹ Šveđani osnivaju naselja Grobin u Kurlandiji, na obali Baltika (danas gradić blizu Liepaje u Latviji) i Apuole, pedesetak kilometara južno (u današnjoj Litvi).

No, tu treba također napomenuti kako je Švedska, kako je to nedavno dokazano, u to doba puna malih teritorijalnih zajednica s nekim zajedničkim obilježjima, a koje funkcioniraju poprilično samostalno s vlastitim običajima i pravima i možda *thingom*⁴¹² ili sličnim organom – tako da se osnivanja nekih naselja ili pokretanje neke vojne akcije u to doba ne izvršava sa sudjelovanjem svih stanovnika onog što će kasnije postati švedska država.

Puno je više traga i značaja ostavila skandinavska aktivnost na području današnje Rusije. Po predaji, oko 860. g., došla su tri brata od Varangijskih⁴¹³ Rusa⁴¹⁴, nakon što su ih Slaveni zamolili da uvedu reda među njihova plemena. To su bili: Rurik, koji se naselio u Novgorodu, Sineus koji stade kraj Bijelog jezera (ispod današnjeg jezera Onega) i Truvor koji ode do Izborska. Svi su sa sobom vodili veliki broj svojih zemljaka.

Nema sumnje da je bilo vikinško – slavenskih susreta puno prije ovog legendarnog *sastanka*. Zsigurno je priča lijepo izveden opis dolaska *Varjaga* ili *Rusa* u većem broju. Brønsted navodi da su se ruskim rijekama Vikinzi morali početi kretati početkom 9. st., a smatra da je prvo naselje koje su naselili (ne osnovali, jer je arheološki pronađen

408 LOGAN, *The Vikings in History*, str. 41.

409 BRØNSTED, *The Vikings*, str. 54.

410 JONES, *A History of the Vikings*, str. 241.

411 Isto, str. 243.

412 GARZIPANOV, GREARY, URBAŃCZYK, *Franks, Northmen and Slavs*, str. 9.

413 Riječ potječe od staronordijske riječi *várar*, što znači *zakletva, prisega, garancija*. Vjerojatno je ime bilo vezano uz trgovinske kontakte Vikinga i Slavena. Slaveni su kasnije to ime upotrebljavali za Švedane koji su dolazili iz Švedske, a ne rusko – pribaltičkog područja, nazivajući ih *varjazi* (usp. Jones, str. 247/48.).

414 Po većini istraživača, to ime Šveđanima su dali Finci. Riječ najvjerojatnije potječe od staronordijskog glagola *róðr*, što znači *veslati*. Današnji finski naziv za Švedsku je *Ruotsi* (usp. Jones, str. 247/48.).

stariji, finski sloj) današnja Stara Ladoga (staronord. *Aldeigjuborg*).⁴¹⁵ Činjenica je da je tradicija osnivanja Novgorodske i Kijevske države pripisana baš Skandinavcima. Okružje zemlje u koju su došli bilo je fascinirajuće za Šveđane. Okruživali su ih bezbrojni narodi finskog podrijetla, poput Čuda, turkmenski Kazari i Bugari, Bagdadski kalifat i napokon, Bizantsko Carstvo. Na vidiku su se uvijek motala razna nomadska plemena i narodi, poput Pečenega.

Godine 839., znači, puno prije dolaska trojice braće, bizantski car Teofil šalje Louisu Pobožnom svoje izaslanstvo s bogatim darovima i izaslanicima naroda Rus, koji od svog kralja donose Teofilu, a zatim Louisu darove i traže zaštitu na putu do svoje zemlje.⁴¹⁶ Brønsted, pozivajući se na danskog znanstvenika Stender – Petersena, smatra taj čin dokazom da su Šveđani u današnjoj Rusiji već tad stvorili toliko jaku organizaciju da je mogla slati svoje izaslanike europskim i azijskim vladarima.⁴¹⁷ Sami izaslanici svog vladara nazivaju *kagan* naroda Rus – to je bila titula koju su nosili kazarski i bugarski vladari.

Za Šveđane su rijeke Volga, Neva, Dvina, Iljmen i Dnjeper bile od životne važnosti. Svojim trgovačkim brodovima spustili su se niz pritoke krećući iz Aldeigjuborga. Najvažniji trgovački putovi bili su niz Dnjeper i Volgu. Ubrzo su stali na sjecište putova prema Bagdadu, Bizantu, Kini i Indiji. Pribavljali su kinesku svilu, perzijsko staklo, arapsko srebro, broncu sa istoka Kaspijskog jezera, itd. Iz zemlje u kojoj su prebivali nabavljali su jantar, vosak, drvo, ali najvažnije *sirovine* su bile krzno i robovi, koje su nesmiljeno lovili.⁴¹⁸

Očito je Bizant ponudio relativno toplu dobrodošlicu došljacima, ali potpunog mira nije moglo biti. Već 860. g. ili nešto kasnije, Askold i Dir, vladari Kijeva, uništavaju po obalama Crnog mora i Propontide, te dolaze pred Carigrad kojeg je car napustio po poslu. Uspješno su odbijeni, ali se vraćaju 907. g., kada pod Olegom, koji je ujedinio Novgorod i Kijev, Rusi dolaze s 80 000 ljudi. I taj pokušaj propada. Malo kasnije, 911/12. g., Rusi potpisuju trgovački ugovor sa Bizantskim Carstvom. Olegovi predstavnici potpisani u ugovoru nose mahom švedska, a nekolicina finska imena.⁴¹⁹ Iako je proces slavenizacije bio nezaustavljiv, oko tih godina još nije bio u punom mahu i još uvijek možemo govoriti o narodu švedskog podrijetla (kako sami sebe nazivaju u kronikama franačkog biskupa Prudencija koji piše o događajima na dvoru Louisa Pobožnog⁴²⁰). Za vrijeme Igora, vladara Kijeva, nakon što su Rusi s Pečenezima napali Bugarsku, 945. g. je potpisan novi trgovački ugovor. Na tom ugovoru još je nekoliko imena skandinavsko, ali velika većina su slavenska i tu se može smatrati da je proces asimilacije gotovo dovršen, iako Šveđani konstantno pristižu s druge strane Baltika. Kijevska skandinavska dinastija je preživjela do 1271. g., iako je od polovice 10. st. ona bila slavenizirana.⁴²¹

Slavna carska straža, *Varangijska straža*, na bizantskom dvoru, bila je sastavljena od sjevernjaka. To su bili pomorci – ratnici koji su godinama krstarili morima carstva i oko 1000. g. su uzeti kao straža. Razlog zašto ih se zvalo Varangijska, a ne Ruska straža, jest da ih se odvoji od Rusa, koji su već kompaktni slavenski element.

415 BRØNSTED, *The Vikings*, str. 64.

416 JONES, *A History of the Vikings*, str. 249.

417 BRØNSTED, *The Vikings*, str. 66.

418 JONES, *A History of the Vikings*, str. 255.

419 JONES, *A History of the Vikings*, str. 259.

420 Isto, str. 250.

421 HAYWOOD, *The Penguin historical atlas of the Vikings*, str. 141.

Island, Grenland, Sjeverna Amerika

Stalna potraga za obradivom zemljom, mjestom za naseljavanje, blagom i slavom tjerala je Vikinge dalje od bliskih obala Britanije ili Francuske. Nedostatak zemlje i prenapučenost škratih skandinavskih obala zaista su bili glavni razlog iseljavanja i posjete drugim zemljama. Tako su, u ovom slučaju, Norvežani krenuli na sjever i usred pustog mora pronašli novu otočnu skupinu. To su bili Farski (Ovčji) otoci. Otkriće se zbilo u prvim desetljećima 9. st. No, tu su pronašli irske redovnike koji su naselili otoke prije stotinu godina. Sage govore o pustolovu Grimu Kambanu⁴²² koji je tu došao sa svojim zemljacima. Ubrzo su počeli uzgajati ovce, loviti kitove, tuljane i ribu. No, nisu irski redovnici otkrili samo Farske otoke. Oni su krajem 8. st. došli i na Island, više od 400 kilometara zračne linije sjeverno od Farskih otoka. Vijest o naseljavanju je brzo došla i do Norvežana, željnih novih zemalja. No, iskricali su se na njegove obale tek oko 870. g. Jones smatra da se takvo kašnjenje dogodilo zbog jake aktivnosti Danaca i Norvežana na obalama Britanije i Francuske.⁴²³ Island je u potpunosti okupiran i očišćen od keltskog življa do 930. g. U srednjovjekovnoj tradiciji Skandinavije, uz neizbježne razloge seoba, poput potrage za zemljom, ulazi i priča o norveškom kralju Haraldu Ljepokosom. On je ujedinio norveška plemena i postao prvi pravi kralj Norveške. Poznate su priče o njegovoj tiraniji, koja je eskalirala početkom 10. st. i odvela mnoge njegove političke protivnike zajedno s obiteljima na Island. Ne samo da su politički bjegunci kolonizirali Island, oni su to počeli već na Farskim otocima.⁴²⁴ Sage, pretjerane kakve jesu u mnogim aspektima, ipak su pisale skandinavsku povijest i ne može se oteti dojmu, da je bar jedan dio priča o okrutnosti Haralda Ljepokosog istina. Bilo kako bilo, Island se pokazao kao prihvatljiv teren za početak novih došljaka.

Priča o naseljavanju Grenlanda počinje oko 930. g., kad je pomorac Gunnbjörn, krećući se prema Islandu, bačen olujom iznad otoka (kod Brønsteda se to zbilo oko 900.g.).⁴²⁵ Iz daljine je ugledao nepoznatu zemlju. No, trebalo je čekati sve do 982. g. i pojave osebjune ličnosti skandinavske povijesti. To je bio Erik (*Eirik*) Crveni. Podrijetlom iz Jaedera u Norveškoj, prognan je na Island zbog ubojstva, a iz sela Haukadal prognan je u Breidafjord zbog istog razloga. Godine 982. *thing* u Breidafjordu ga je protjerao s otoka na tri godine zbog trećeg ubojstva.⁴²⁶ Nakon što je oplovio Island i krenuo prema sjeveru, Erik se uspio iskrcati na novom tlu. Nazvao je zemlju Grenland, što je trebao biti dobar marketinški trik (a sam se južni rt otoka tijekom ljeta zelenio od trave), a ispalo je da gotovo i nije bio potreban, jer je Island pretrpio veliku glad dok ga nije bilo. Tako je sa sobom 986. g. poveo 25 brodova, od kojih je 14 sretno stiglo na Grenland. Tu je Erik osnovao Gardar ili *Zapadno naselje* i Brattahild ili *Istočno naselje*. Grenlandani su odmah krenuli u istraživanja prema sjeveru otoka. Godine 1824. pronađen je kameni runski zapis na zapadnoj strani otoka, gotovo 1000 km sjeverno od nekadašnjeg Gardara.⁴²⁷ Na pet lokacija pronađeni su željezni ostaci vikinških brodova oko otoka Ellesmere, sjeverozapadno od Grenlanda, vrlo blizu krajnjem sjeveru.⁴²⁸

422 JONES, *A History of the Vikings*, str. 271.

423 Isto, str. 272.

424 BRØNSTED, *The Vikings*, str. 60.

425 Isto, str. 84.

426 JONES, *A History of the Vikings*, str. 290.

427 Isto, str.294.

428 HAYWOOD, *The Penguin historical atlas of the Vikings*, str. 97.

Iste godine kad se Erik Crveni iskrcava na Grenland, Islandanina Bjarnija Hjerlofsso- na oluja je, na putu prema Islandu, odbacila zapadno i on je tu iz daljine vidio *šumovitu obalu*. Erikov sin, Lejf Eriksson, kupuje od Bjarnija, koji se dočepao Grenlanda, brod, iznajmljuje dio njegove stare posade i uzima direkcije. Sam je odlučio krenuti prema toj šumovitoj zemlji. Najprije je naišao na pustu zemlju koju je nazvao Helluland (*Kamena zemlja*), a najvjerojatnije se radi o Baffinovom otoku. Druga zemlja je bila Labrador, koju je nazvao Markland, *Šumovita zemlja*. No, otišao je i južno i došao do zemlje koju je nazvao Vinland, a radi se o današnjem Newfoundlandu.⁴²⁹ Vratio se na Grenland nakon što je u Vinlandu proveo jednu zimu i preuzeo očevu ulogu na čelu zajednice. Lejfov brat Thorvald je krenuo umjesto njega i krenuo u unutrašnjost. Tu je susreo domoroce, koje sage nazivaju *Skrælingar*. U tom susretu Thorvald pogiba od strijele.⁴³⁰ Treći pokušaj je bio Islandanina Throfinna Karlsefnija. On je ostao tri zime, podigao nekoliko naselja, ali agresija domorodaca ga je na kraju otjerala iz Vinlanda. To je bilo oko 1005. g. Na lokalitetu L'Anse aux Meadows na Newfoundlandu je najbolje očuvano vikinško naselje iz doba pohoda u Vinland.⁴³¹

MAĐARI

Pradomovina Mađara i Mađarska – geografija

Prostor u koji su došle nomadske skupine, a koje će sudjelovati u etnogenezi Mađara u 10. st. pr. Kr. iz Zapadnosibirske nizine obuhvaćao je prostor između Aralskog jezera (između Uzbekistana i Kazahstana, danas gotovo potpuno isušeno) i Prikaspijske nizine na obalama Kaspijskog jezera. Prostor koji je otprilike naseljavao tzv. protomađarski etnos obuhvaća brdovit kraj u sjevernom Kazahstanu koji se naziva Mugodžary, a zapadno od kojeg počinje prostrana ravnica. Ta ravnica je dio velike Ruske nizine, a otprilike 200 kilometara od obala Kaspijskog jezera iz Ruske nizine dolazi Prikaspijska nizina, koja mjestimično leži i do 28 metara ispod razine mora.⁴³² Mađari su na svom putu prešli Volgu, prešli preko današnje Ukrajine i naselili područje iza Karpata do središta Panonske nizine. Područje koje danas obuhvaća Republika Mađarska središnji je dio Panonske zavale. Zemlju dijele dvije nizine - Alföld i Mali Alföld, s relativno plodnom zemljom. Samo jedan dio današnje Mađarske, od jugozapada prema sjeveroistoku, u duljini od 400 kilometara, sastoji se od gora čiji se vrhunci kreću od 480 do 1015 metara.⁴³³ Ipak, važno je napomenuti da je većina danas plodnog, obradivog tla u Mađarskoj, po dolasku starih Mađara bio mješavina raznih hrastovih i bukovih šuma. Tek nakon situiranja u novoj zemlji njihovi novi stanovnici su pristupili paljenju i krčenju šuma. Naravno, sve u svemu veoma pitom kraj, s mnoštvom rijeka, od kojih su najveće Dunav i Tisa. Komunikacija Mađara sa susjednim narodima bila je lako ostvariva. Granica prema Hrvatima je bila Drava, sa Srbima su se susretali na Savi i Dunavu, ali i ti su narodi živjeli u nastavcima Panonske nizine.

429 JONES, *A History of the Vikings*, str. 300.

430 Isto, str. 300.

431 HAYWOOD, *The Penguin historical atlas of the Vikings*, str. 98.

432 *ATLAS EUROPE*, LZ Miroslav Krleža, Zagreb, 1997., str. 434.

433 Isto, str. 387.

Panonska nizina se svojim sjeverozapadnim krakom nastavlja i u današnju Austriju, kao i Slovačku. Jedino se iza Transilvanije (Erdelj, Sedmogradska, današnji zapad Rumunjske) *steže* južnokarpatiski obruč koji je bilo jako teško prijeći, možda još teže zaobići.

Mađari od pradomovine do praga zapada

Prapovijest Mađara počinje s Ugrofincima, kaže klasična mađarska historiografija. Autor Laszlo Kontler smatra da je jedini kriterij utvrđivanja kontinuiteta mađarskog naroda njegov jezik. On drži pitanje srodnosti jezika odlučnim i tu koristi za usporedbu između jezika najosnovnije riječi, poput osnovnih glagola, dijelova tijela, rodbinskih veza, itd.⁴³⁴ Tako riječi u mađarskom jeziku koje su u prošlosti značile osnovu života, poput *lov* i *ribolov* pripadaju najstarijem uralskom supstratu jezika. Ugrofinski je najvažniji supstrat u mađarskom jeziku. Glagoli poput *živjeti*, *jesti*, *piti*, *stajati* i sl. pripadaju tom supstratu i korijen im je isti i u Finskoj ili kod nekog drugog ugrofinskog naroda. No, pogled današnjih zapadnih povjesničara na etnogenezu i migracije Mađara bitno je drugačiji. Smatra se kako je nemoguće imati neke čvrste i jasne stavove o problemu, pošto ne postoje nikakvi čvrsti dokazi o etnogenezi, migracijama, društvenoj i političkoj strukturi Mađara sve do 8. st., a i tad su podaci poprilično škrti.⁴³⁵

Tekst se nastavlja dalje sa klasičnim, uhodanim mađarskim pogledom na svoju ranu povijest.

Ugrofinci - naziv je za skupinu naroda koja je živjela na širokom području s obje strane Uralskog gorja. Oko 3000. g. pr. Kr. velika skupina uralskih jezika se podijelila na ugrofinski i samojedski⁴³⁶ - tad se skupina počela razdvajati u manje etno – kulturne zajednice. Ugrofinci su, krećući se s obje strane Urala, lovili irvase i losove, koristili sanjke koje su vukli psi, koristili skije i čamce na rijekama poput Kame, zapadno od Urala ili Oba u Sibiru. I tad se živjelo nomadski – ljudi su slijedili irvase prema ljetnim ispašama, a dolaskom zime vraćali se na pogodnija područja.

Oko godine 2000. pr. Kr. podijelila se do kraja ugrofinska zajednica. Hanak, Kontlerov mentor, u knjizi *Povijest Mađarske* koja je desetak godina mlađa od Kontlerova povijesnog pregleda, smatra da je finska skupina otišla zapadno, prema rijeci Volgi.⁴³⁷ Ugri, preci Mađara, Ostjaka i Vogula su otišli na jug Urala, prema dolinama velikih rijeka i tu su postepeno prešli s lova i ribolova na obradu zemlje i uzgoj životinja. Između ostalog, tu su se susreli s konjima, na kojima će kasnije doseći zapad Europe. Osim toga susreću se i sa narodima iranskog podrijetla. I dok su riječi poput *konj*, *povodac* i *sedlo* ugarske i iste su za sve ugarske jezike, riječi poput *krava*, *mlijeko* i *kola* upravo su iranskog podrijetla. Iranski su narodi jako utjecali na ugarska plemena i uveli ih u bakreno doba, a poslije 1500. g. pr. Kr. i u brončano. Ugari su postali pravi konjanički, nomadski narod, a konj im je bio sveta životinja. No, oko 1250. g. pr. Kr., u stepama klima se mijenja i počinju jake suše. Da bi im izbjegli, Voguli i Ostjaci bježe prema tajgama oko rijeke Ob, dok se preci Mađara prilagođavaju novonastaloj situaciji i ostaju na istom mjestu. Voguli i

434 KONTLER, Laszlo, *Povijest Mađarske*, Srednja Europa, Zagreb, 2007., str. 44.

435 BEREND, Nora, *Christianization and the rise of christian monarchy*, Cambridge uiversity press, Cambridge, 2007., str. 319.

436 KONTLER, *Povijest Mađarske*, str. 45.

437 HANAK, Peter, *Povijest Mađarske*, Barbat, Zagreb, 1995., str. 27.

Ostjaci su ostali tamo i nakon 800. g. pr. Kr., kad se klima popravila. Tu je ugrofinska veza završila, ali Kontler napominje da je zadržan isti sustav vjerovanja, npr. o *drvetu visokom do neba* koje spaja zemaljski, nebeski i podzemni svijet, što je, kaže Kontler svojstveno samo ugrofinskim narodima. Da je tomu tako, autor ovih redaka se ne bi mogao do kraja složiti. Naime, u nordijskoj mitologiji postoji jasen *Yggdrasil*, znan kao i Stablo svijeta, a koji predstavlja vezu između devet svjetova nordijske mitologije, između ostalog onog podzemnog (*Niflheim*), zemaljskog (*Midgard*) i nebeskog (*Asgard*).

Gotovo cijelo tisućljeće preci Mađara su proveli na području između rijeke Ural i Aralskog jezera. Sigurno su i dalje bili pod utjecajem iranskih naroda Sarmata i Skita. Oni su ih upoznali sa željezom, a mađarska riječ za mač (*kard*) iranskog je podrijetla.⁴³⁸

Hanak smatra da su se Mađari odvojili od ostalih Ugara oko 500. g. pr. Kr., kada su došli na područje današnje Baškirije (istočno od velikog zavoja rijeke Volge). Kontler piše da nije moguće saznati točno kad su došli na to područje – možda s iranskim plemenima u 1. st. pr. Kr., a možda između 350. g. i 400. g., kao posljedica nemira koje su izazvali Huni.⁴³⁹

Tih stoljeća odlučujući utjecaj na Mađare izvršili su turkijski narodi. Od njih su uzeli ne samo mnoge riječi (*plug, srp, žito, svinja, kokoš, broj, pisanje, zakon, grijeh, oprost*, itd.), nego i podjelu vlasti između duhovnih i vojnih vođa, organizaciju rodova u vojna plemena i upotrebu oklopa i stremena.

Mađari su se tijekom 6. st. priključili plemenskom savezu Onogura, koji se organizirao duž donjeg toka Dona. S Onogurima su 552. g. pristupili Turkijskom Carstvu, osnovanom u Središnjoj Aziji. Nakon toga Mađari su dio onogursko – bugarske zajednice, pa postaju podanici Kazarskog kaganata koji je nastao oko 630. g., između Kaspijskog jezera i Crnog mora. Skupina Onogura / Bugara je pobjegla Kazarima i oko 670. g. naselila se uz donji tok Dunava. No, Mađari su ostali pod kazarskom vlašću sve do 830. g. Sve do tad je trajao turkijski utjecaj na Mađare i oni su u zapadnu historiografiju ušli kao Turci ili Onoguri (potonji će naziv dati ime Mađarima u svim glavnim europskim jezicima, a zapravo je turkijska riječ koja znači *deset naroda*). Riječ *Mađar* zapravo znači *govornik* u smislu *onaj koji zna govoriti* (od ugrofinskih riječi *mon*, što znači *govoriti* i *er*, što znači *čovjek*). Ime su uzeli da se razlikuju od ostalih, *negovornika*, po istoj logici po kojoj su Slaveni nazvali Germane *nijemima*.⁴⁴⁰ Usput, mađarska riječ *nemét* (Nijemac) je slaven-skog podrijetla (op.a.). Oko 839. g., kad bizantski izvori prvi put spominju Mađare, oni žive na području između rijeke Don i donjeg toka Dunava (veliko područje koje obuhvaća dobar dio današnje Ukrajine, Moldaviju i dio Rumunjske). Hanak napominje da se seoba u područje Dona dogodila pod pritiskom Pečenega.⁴⁴¹ Mađarsko društvo tad je u potpunosti slobodno od Kazara i oni 862. g. prvi put napadaju granice Istočnog Franačkog kraljevstva.⁴⁴² Napadi su se zaredali, bilo da su izvedeni samostalno, bilo u savezu s drugim narodima, na primjer, Kabarima ili moravskim knezom Svatoplukom. Bizantski car Lav VI. Mudri ih zove 894. g. za saveznike u borbu protiv bugarskog cara Simeona. Pohod je završio uspješno.

438 Isto, str. 28.

439 KONTLER, *Povijest Mađarske*, str. 46.

440 HANAK, *Povijest Mađarske*, str. 28.

441 HANAK, *Povijest Mađarske*, str. 29.

442 KONTLER, *Povijest Mađarske*, str. 47.

Iste godine na stepe dolaze turkijski narodi u velikom broju i tjeraju ispred sebe Pečenege, koji tada žive između Urala i Volge. Oni prelaze Don i sa Simeonom stvaraju savez protiv Mađara. Nakon sukoba s Pečenezima Mađari su se povukli i krenuli dalje prema zapadu.

Mađarsko društvo tad je u potpunosti slobodno od Kazara i oni 862. g. prvi put napadaju granice Istočnog Franačkog kraljevstva.⁴⁴³

Ono što se može najviše zamjeriti ovom pregledu je pristup samom problemu. Današnji pogledi moderne povijesne znanosti odbacuju formulaciju po kojoj su Mađari tijekom seoba bili etnički homogena, koherentna skupina koja se kretala dalekim predjelima i uzimala od naroda na koje je naišla određene običaje i navike, stotine pojmova i izraza, ali u principu ostajala čvrsta i postojana. Po starijim primjerima, bez da uopće promatramo strukturu društva ranog srednjeg vijeka, vidimo da to uopće nije moguće. Pod nazivom *Huni* krilo se more etničkih zajednica od kojih bi mogli izdvojiti Skire, Rugijce, Gepide, Ripuarijske Franke, Ostrogote, Turinžane, Burgunde, itd.⁴⁴⁴ Problem srednjovjekovnih izvora vidi se i na primjeru Huna. Po dolasku Avara franački su pisci pisali o Hunima – odgovaralo je staviti etničku *grupu* u etnički *model* otprije poznat. A tek su Avari etnički šaroliko društvo - od Germana, Slavena, azijskih konjanika do raznih drugih nomadskih skupina. I ono što su pisci nazvali Ugri po njihovom istupanju na povijesnu scenu, zasigurno su etnički vrlo izmiješana skupina. To je također jedan ostatak rimske tradicije, gdje su Rimljani voljeli određenoj skupini naroda ili plemena dati zajedničko ime (možda po najdominantnijem ili po onom koje se najviše ističe). Logično je smatrati da su se, uz toliko stranih riječi u modernom mađarskom jeziku (a koje vuku svoje podrijetlo od naroda koje su Mađari sreli na putu, kako piše i Kontler), uz arheološke artefakte koji otkrivaju običaje svojstvene mnogim nomadskim skupinama (uz određene posebnosti pronađene samo u Mađarskoj) u ranim mađarskim grobovima, da ti Ugri ili Mađari i nisu bili tako čvrsto jezikom, kulturom i običajima povezana skupina kako to mađarski povjesničari vole pisati. Prije bi mogli reći da su bili vezani određenom političkom i vojnom elitom. Između ostalog, danas mnogi slobodno smatraju da je među onima koji su došli u Panoniju i govorili *mađarski*, bio i ogroman broj govornika raznih turkijskih jezika.⁴⁴⁵ Autor Paul Stephenson sa Sveučilišta u Corku, u prikazu knjige mađarskog autora Andrása Róna – Tasa, *The Hungarians and Europe in Middle Ages*, govori o nekim zabludama u pogledu migracija Mađara i krivim pristupima problemu. Ovdje valja napomenuti najvažnije. Prva je priča o Kuvratu, osnivaču Bugarskog Carstva na Volgi, tj. negdje između Volge i Azovskog mora. Róna – Tas, na osnovu narukvica s Kuvratovim imenom pronađenim u bogato opremljenom grobu u mjestu Malaia Pereschepina u Ukrajini, smješta sad to Bugarsko Carstvo na potpuno drugo mjesto. Ono je sad negdje između Dnjepra i Dona.⁴⁴⁶ Stephenson primjećuje kako Róna – Tas automatski premješta Mađare tamo gdje su netom obitavali Bugari, ali samo do rijeke Kuban, koja teče južno od Azovskog mora i ulijeva se u isto. Nadalje, Kuvratovi sinovi su se rasprišili, Carstvo je u rasulu i Mađari dolaze oko 670. g. između Dnjepra i Dnjepra, svoju predkarpatsku domovinu ili Etelköz (znači,

443 KONTLER, *Povijest Mađarske*, str. 47.

444 ŠUNJIĆ, Marko, *Narodi i države ranog srednjeg vijeka*, Rabic, Sarajevo, 2003., str. 221.

445 BEREND, *Christianization and the rise of christian monarchy*, str. 319.

446 STEPHENSON, Paul, *Early Medieval Hungary in English*, Early Medieval Europe, 10 (1) 95 – 112, Blackwell Publishers Ltd., Oxford, 2001., str. 104.

kojih pedesetak godina kasnije od Kontlerovih i Hanakovih procjena). No, drugi mađarski autor, Gyula Kristó, odlučno odbija tu tvrdnju, smatrajući kako nema nikakvih dokaza o dolasku Mađara u Etekköz prije 830. g. – uostalom, spominju se u Porfirogenetovom djelu *De Administrando Imperio* tek oko tih godina.⁴⁴⁷ Takva teorija bi pobijala čitavu *mitsku* dimenziju standardnog prikaza dolaska Mađara na prostore Istočne Europe. Stephenson dalje odlučno tvrdi da skupine Mađara i Kavara (Kazarsko pleme) dolaze oko rijeke Tise, ali to nije bila cijela skupina (dio još u Etekközu), jer su ovi bili vojni konfederati moravskog kneza Rastislava.⁴⁴⁸ Pitanja oko samog dolaska u Etekköz i Panonsku nizinu još uvijek je previše.

Možda se ne bi predaleko otišlo kad bi se konstatalo da su po dolasku Mađari mogli biti samo i nekakva vrsta plemenske konfederacije, koja je funkcionirala kao jak vojni savez. Istina je i to da u ovom području vlada toliki podatkovni mrak, da traju debate o tome jesu li Mađari uopće bili nomadi kad su došli u Panoniju.⁴⁴⁹ Zato prije svega treba biti oprezan kad se pristupa tumačenju tekstova autora iz ranog srednjeg vijeka, bili oni franački ili bizantski, kao i tumačenju arheoloških artefakata.

Sačuvaj nas Bože ugarskih strijela

Naslov ovog poglavlja govori kakve su po tradiciji bile molitve Europljana kad su na prag njihovih zemalja došli Mađari. Ratoborni i krvoločni ulijevali su strah na svakom koraku i bacali u očaj zapad Europe koji je posve zaboravio na upade nomadskih naroda. Nora Berend napominje kako su oni napadali, ali i prodavali svoje usluge drugim vladarima.⁴⁵⁰ Kontler smatra da bi Mađari zacijelo nestali kao i drugi narodi, Huni ili Avari (zaboravljajući i tu progovoriti o etničkoj strukturi tih skupina) da mađarsko društvo već nije imalo tendenciju da se prilagodi novonastalim situacijama kako bi se napokon skrasili na jednom mjestu i tu ostali.⁴⁵¹

Nakon pobjede nas Simeonom, Mađari su sklopili sporazum sa Svatoplukom, moravskim knezom, kojeg je mučila franačko-bugarska suradnja. U ne do kraja razjašnjenim okolnostima, Svatopluk se odrekao ugovora u kojim Mađarima za vojničke usluge daruje zemlju i tad on pogiba, bježeći od njih (894. g.). Mađari su tad uz Panoniju opljačkali i Svatoplukovu zemlju. Glavne mađarske snage su prešle Karpate 895. g. Ostatak stanovništva se još uvijek nalazio na starom području. Pohod je vodio Arpad, sin Almošev, čije su ime zapisali Lav Mudri, Konstantin Porfirogenet, te opat Regin u svojoj *Svjetskoj kronici*. Arpad je bio vrhovni vojni zapovjednik (*gyula*) i uz njega su išli Kurszán, vladar saveza sedam ugarskih plemena, Arpadov sin Levent i sam Almoš. Uz *gyulu*, postojao je i *kündü* ili *kende*, koji je bio jedna vrsta duhovnog vođe. Dok je Arpad vojevao stanovništvo koje je ostalo napali su Pečenezi i oni bježe u Transilvaniju.⁴⁵² To je bilo prvo područje koje su Mađari naselili (na kojem i danas živi više od milijun i pol Mađara) i tu se utvrdili. Po legendi, svaki od sedam predstavnika mađarskih plemena je podigao jednu utvrdu (otud naziv Sedmogradska, njem. *Siebenbürgen*).

447 Isto, str. 105.

448 Isto, str. 106.

449 BEREND, *Christianization and the rise of christian monarchy*, str. 323.

450 Isto, str. 324.

451 KONTLER, *Povijest Mađarske*, str. 51.

452 Isto, str. 53.

Oko svega ovoga i Stephenson se manje – više slaže i zaključuje kako je mađarsko osvajanje u Transilvaniji i Panonskoj nizini započelo kao posljedica promjene saveznika i promjene u kretanju naroda u ruskoj stepi.⁴⁵³

Iz razloga o kojima se može samo nagađati, Mađari nisu prelazili Dunav do 899. g. Tad ih zove franački car Arnulf kao saveznike u borbi protiv Langobarda Berengara, koji je također bio pretendent na carsku krunu. Mađari su zaustavljeni kod Venecije, ali su porazili Langobarde na rijeci Brenti. Iste godine umire i Arnulf i Mađari, koristeći previranja koja su nastala Arnulfovom smrću, pokoravaju Panoniju s današnjom Istočnom Austrijom oko 900. g. i Velikomoravsku kneževinu 902. g. Mađari su se napokon smjestili na području na kojem žive i danas. Sam Arpad je umro 907. g.

Mađarskim društvom dominirala su krvna srodstva i rodovi. Vojna aristokracija je također bila jedan od važnih elemenata društva. Pripadnici visokog društva su imali razne titule koje su označavale njihov status i položaj. Tako da, iako je Arpad bio vođa cijelog naroda nije mogao vladati cijelim područjem kako je htio. Na određenim mjestima vladali su plemenski prvaci. To je slučaj koji će se često ponavljati u povijesti mađarskog naroda – sjetimo se samo obračuna Bele IV. s plemenskim prvacima ili Karla I. na početku 14. st. i njegove bitke sa Matijom Čakom (u kojoj nije pobijedio).

Kontler kaže da su još jedno vrijeme Mađari u novoj domovini imali polunomadski način života, ali kako se stanovništvo relativno brzo priviknulo na sjedilački način i uzgajanje žitarica te stoke.⁴⁵⁴ Taj podatak se, kako je već rečeno, također našao na vagi u modernoj povijesnoj znanosti. U budućnosti će više svjetla, nadamo se, pasti i na ovaj problem.

Ugarska laka konjica sve češće upada na zapad Europe i gdje god se pojavi sustavno pali, pljačka, siluje, uništava. No, nisu svi pohodi bili samoinicijativni, kako je rečeno. Franci, Moravljani i kasnije njemački kneževi često su zvali u pomoć Mađare protiv susjeda.

Na pohodima nikad nije sudjelovala vojska čitavog naroda, da povučemo paralelu sa Skandinavcima. Ni tu nema kretanja čitave muške populacije velikog područja koja kreće u rat donijeti plijen ili osvojiti neku zemlju. To su bila jedno ili dva plemena koja su izabrana ili su se sama odlučila na vojnu. U kombinaciji sa strategijom lučili su dobre rezultate. No, Kontler napominje da ti rezultati i ne bi bili vrhunski da nije bilo privremene unutarnje anarhije u karolinškim zemljama i problema koje su Bizant i Bugari imali između sebe.⁴⁵⁵

Kako je rečeno, napadi su sve češći, a u 10. st. gotovo isključivo se koristila metoda napada sve dok vladar ne bi bio primoran kupiti mir (kao *danegeld* za Vikinge).⁴⁵⁶

Godine 924. njemačko prijestolje preuzima Henrik I. Ptičar i on kupuje mir od Mađara na devet godina. To je vrijeme iskoristio za jačanje konjice. Devet godina kasnije on odbija platiti novi danak i dolazi do sukoba. Tu su Mađari, kod Meresburga doživjeli prvi ozbiljni poraz. Otad Mađari sve češće doživljavaju poraze. Bavarski knez Henrik je 951. g. opljačkao Panoniju i pobijedio mađarsku vojsku u sjevernoj Italiji.

453 STEPHENSON, *Early Medieval Hungary in English*, str. 106.

454 KONTLER, *Povijest Mađarske*, str. 55.

455 Isto, str. 56.

456 BEREND, *Christianization and the rise of christian monarchy*, str. 324.

Godine 955. plemenske vođe Bulscú, Lél i Súr su poraženi kod Augsburga. To je kraj mađarskih nastojanja prema Zapadu. Petnaest godina kasnije, u savezu sa kijevskim knezom Svjatoslavom poraženi su pod Carigradom. To označava definitivni kraj mađarskih upada i kretanje prema europskom feudalnom društvu. Ipak, taj datum, tj. *konačni poraz* više je simbolične naravi. Mađarsko društvo je već prošlo fazu od 50 godina transformacije prema klasičnom feudalizmu, uz neosporno postojanje starih plemenskih podjela i časti.

No, tu se još jednom moramo vratiti Stephensonu, koji uz analizu izvora i arheoloških artefakata tvrdi da je čak sve do Stjepana I., prvog mađarskog kralja područje koje je bilo po Mađarima bilo decentralizirano etnički šaroliko područje, sa Slavenima podčinjenim po dolasku, Mađarima, te raznim narodima avarsko – kazarskog podrijetla, kojima je vladala aristokratska elita, svakim danom sve jača.⁴⁵⁷

No, još je jedna posljedica trajnog naseljavanja Mađara u Panonsku nizinu i Transilvaniju. Od Baltika do Jadrana postojao je pojas slavenskih naroda. Mađari su se svojim dolaskom zabilili kao klin među Slavene i prekinuli slavenski kontinuitet – južni Slaveni su sada odvojeni od zapadnih i istočnih. Iako su tada bile formirane samostalne slavenske državne zajednice, ostaje pitanje kako bi se one u budućnosti ponašale i kako bi danas izgledala slika Europe.

ZAKLJUČAK

Migracije Vikinga i Mađara su jedni od onih povijesnih pojava za koje se smatra da su ostavile jedan od najvećih tragova u povijesti europskog srednjeg vijeka i Europe same. Tjerani svaki svojim egzistencijalnim problemima, krenuli su Vikinzi i Mađari u pohod na kontinent. Nije ni kod jednih ni kod drugih taj pohod bio u potpunosti s onim romantičnim slikama koje su se pojavile u 19. st. i nekim čudom preživjele do danas. Nisu to bila kretanja ogromnih flota brodova koji su se, iskrcavši se na obalu neke zemlje pretvorile u nezaustavljivu bujicu ljudi koji su uništavali sve pred sobom. Doduše, nije sve bilo ni jako mirno i uljudno. Istina je uvijek negdje između. Usprkos divljoj pojavi, Vikinzi su bili iz društva koje je stasalo uz druga srednjovjekovna društva Europe i nisu im bila nepoznata. Nisu Danci Francima pali s neba, da se tako izrazimo. Potreba za novim teritorijima kombinirana sa hrabrošću pomogla je Vikinzima da lakše osvoje tuđe zemlje, ali pošto su to u velikom broju bile pojedinačne misije određene skupine ljudi pokretanih vlastitim (gotovo uvijek ekonomskim) interesima, nikako pokreti čitavog jednog kraljevstva, teško su se mogle stvoriti strukture koje bi zajamčile da će iz njih jednog dana izaći prava država i zato su se Vikinzi svugdje gdje nisu bili jedini etnos, vrlo brzo asimilirali – od Normandije do Rusije.

Mađari pak, pod svojim imenom u trenu kad istupaju na europsku povijesnu scenu, kriju velik broj raznih etničkih skupina i etnogeneza im nije nimalo jednostavna kako to prikazuju primjerice mađarski povjesničari: Ural (Ugrofinci) – Prikaspijska nizina (Proto-mađari) – Dnjepar (Mađari). Doduše, istina je da su i podaci o toj ranoj povijesti mađar-

457 STEPHENSON, *Early Medieval Hungary in English*, str. 112.

skog naroda poprilično mutni. No, svi se slažu da su Mađari stigli u Zakarpatje iz doline Dnjepra, a odatle u Panonsku nizinu, no godine dolaska u dolinu Dnjepra su predmet rasprava. No, kad su napokon, kakve god etničke strukture bili, upali u središte Europe, slike koje su ostavili podsjećaju na naježde Huna ili nekih drugih nomadskih naroda. Palež, pljačkanja, ubojstva, odvođenje u ropstvo. Osim toga, rado su se stavljali u tuđu službu. Napokon, sredinom 10. stoljeća, nakon serije poraza i onog konačnog pod Augsburgom, Mađari se okreću drugoj fazi svoje povijesti – stvaranju prve kraljevine.

LITERATURA

- ATLAS EUROPE, LZ Miroslav Krleža, Zagreb, 1997.
- BEREND, Nora, *Christianization and the rise of christian monarchy*, Cambridge university press, Cambridge, 2007.
- BRØNSTED, Johannes, *The Vikings*, Penguin books, London, 1965.
- CHARTRAND, Rene, DURHAM, Keith, HARRISON, Mark, HEATH Ian, *The Vikings – voyages of discovery and plunder*, Osprey Publishing, Oxford, 2006.
- GARZIPANOV, Ildar H., GREARY, Patrick J., URBAŃCZYK, Przemysław, *Franks, Northmen and Slavs: Identities and State Formation in Early Medieval Europe*, Brepols Publishers, Turnhout, 2008.
- HANAK, Peter, *Povijest Mađarske*, Barbat, Zagreb, 1995.
- HAYWOOD, *The Penguin historical atlas of the Vikings*, Penguin books, London, 1995.
- JONES, Gwyn, *A History of the Vikings*, Oxford University Press, Oxford, 1984.
- KONTLER, Laszlo, *Povijest Mađarske*, Srednja Europa, Zagreb, 2007.
- LOGAN, F. Donald, *The Vikings in History*, Routledge, London – New York, 2003.
- SOLAR, Milivoj, *Književni leksikon*, Matica hrvatska, Zagreb, 2007.
- STEPHENSON, Paul, *Early Medieval Hungary in English*, Early Medieval Europe, 10 (1) 95 – 112, Blackwell Publishers Ltd., Oxford, 2001.
- ŠUNJIĆ, Marko, *Narodi i države ranog srednjeg vijeka*, Rabic, Sarajevo, 2003.

Mako Vulesica:

MIGRATIONS OF VIKINGS AND MAGYARS

Summary

Migrations of Vikings and Magyars are one of those historical phenomena which are considered to be among the most influential in the European mediaeval history and its history in general. The choice of Vikings and Magyars is symbolic because their intrusions occur at approximately the same time and are partially simultaneous, but what is more important, they represent the last great migration in the mediaeval Europe. Neither of the sides' campaign was entirely in concordance with their romantic versions from the 19th century which are somehow active even today. Thus, the author emphasizes the newer revelations regarding this topic, and tries to explain where these migrations went, what caused them and, partially, with what consequences.